

Zaniklé zlaté doly u Hor

(okr. Třebíč a Jihlava)

V lesnatých terénech v okolí obce Hory jsou dosud zachovány četné hmotné doklady těžby z období vrcholného středověku. Jde jednak o stopy hlubinného dolování, jednak o pozůstatky rýžovnických prací dokládajících těžbu zlata ve 13. až 15. století. Vzhledem k tomu, že došlo k postupné likvidaci stařin ve volném terénu, při postupné rekultivaci luk, když na polích byly zlikvidovány již dříve, bylo doporučeno zabezpečit památkovou ochranu a společenskou aktivaci těch památek, které je možno dosud zachránit. Bylo vybráno celkem 5 oblastí, které byly podrobně specifikovány v terénu v oblasti vymezené obcemi Předín, Svojkovice, Hory a Opatov. Při posouzení a výběru bylo přihlíženo ke koncentraci a stupni uchování, poloze a celkovém významu stařin.

a) V samotném středu bývalého hornického okrsku, v bezprostřední blízkosti obce Hory byla v poslední době zavezena řada jam a pinek částečně rekultivací luk, částečně zavezením smetím a odpadky. V lesní trati Štůlny zůstaly zachovány na ploše cca 300 x 200 m četné obvaly a pinky. Při jižním okraji obce je zatopená pinka a samotná obec je poddolována, o čemž svědčí četné poruchy vedoucí k poškození budov. Z nálezů v obci pochází hornické nářadí a na louce sev. obce sklánějící se k okraji lesa byly prý nalazeny zbytky rýžovnických neciček.

b) Jižně od obce Hory se v lesním komplexu obklopujícím Hrachovou horu nachází celá řada horních děl. Při okraji lesa jižně obce Hor v lesní trati zvané Zákopy se táhnou pinky a zavalené šachtice severojižním směrem. Při samotné Hrachové Hoře jsou dvě mohutné pinky a celá řada menších děl. Jižně odtud při mělkém údolí nad pravým břehem Želetavky se nachází kruhové valové opevnění středověkého původu (trať Hradiště), při němž je v terénu patrná poloha zaniklé středověké osady (snad ZSO Štítky), při západním okraji trati Žlaby. U nejjižnějšího výběžku lesa zv. Hryzova Kukla narazil v třicátých letech důlní

rada Bambas při otevření pokusné šachty na středověkou šachtici (Matějek 1982). Její ústí bylo patrně při okraji lesa, v současné době je však zničeno (snad důl Kazatel?).

c) Další stařiny se soustřeďují v lesíku Kuklcíp protínaném silnicí I. třídy Moravské Budějovice - Jihlava, severně obce Svojkovice.

d) V lesíku západně rybníka Jinšov, jihozápadně obce Opatov, jihozápadně kóty Brtník 681 m je zachováno mohutné pásmo pinek a obvalů svědčící o výrazných důlních pracech.

e) V údolí Horského potoka pramenícího sev. obce Hory, podél celého jeho toku lesem v zákopech, až do západního ramene rybníka Vidláku, jsou výrazně patrné pozůstatky rýžovnických prací, tj. sejpy, při rybníce pak doklady povrchové těžby a zbytky průzkumných šachtic. Jejich velikost kolísá, cca 500 m jižně rybníka dosahuje mocnost sejpů více jak 5 m. Systém prací a jejich mohutnost ukazuje na dlouholetou organizovanou činnost. Na několika místech byl celek porušen těžbou štěrku.

Historie těžby je zmiňována v některých souborných pracech, případně odborných člancích, které se opírají spíše o terénní pozorování, než o nečetné archívní doklady. (Wolny, Schwoy, d'Elvert, Wolfskron, Pošepný). Horní obvod je v pramenech většinou uveden jako Štítky (ZSO a název lesní trati) nebo jako Hory Štítky (urbář Zachariáše z Hradce). Poprvé se připomínají jako doly Sschytech major et minor k roku 1257 (?). Listina markraběte Karla (dnes ztracená) daná v Brně roku 1345 potvrzuje měšťanům v Jemnici práva na zlaté žíly v okolí dědiny Schicken a Gezyckach. Roku 1346 dává týž Karel jihlavským lénem všechny doly v okruhu 4 mil (potvrzení privilegia krále Otakara) zejména zlaté doly v Schicken. Roku 1366 je zmiňována fara v Předíně. Roku 1414 měl darovat Václav IV. opuštěné doly zum Prediger Jakubu Wohlgemutovi, písaři kutnohorské mincovny. Podle jiných údajů (Koutek 1924) uděluje tytéž pusté doly Václav IV. Elišce ze Želetavy, vdově po Jindřichu z Pacova, slevuje jí osminu urbury a slibuje jí za každý odvedený karát zlata kopu grošů. V roce 1577 se Jíra Rychtář ujal s jinými zákopů na Štítkách. Článek Fr. Šilhavého (1895) zachycuje stav terénu na konci 19. století. (Autor kopal v těchto hromadách (sejpech) na různých místech a všude shledal potoční písek, kamení drobné

i hrubší vodou omleté, v němž jsou zřetelné oblázky a valounky, jaké nacházíme jenom na dne potoka, kdež se pohybováním o jiné kameny hrany jejich omílají... Takto pozůstalých pahrbků jest po obou březích Brtničky od Hor až kus cesty pod Zlatomlýn množství ohromné. Mnohé jsou i přes 4 m vysoké a na 6 m široké, stojí v řadách za sebou i vedle sebe, někdy táhne se celý hřbet až na 20 m délky). Ve vsi Předíně roku 1890 Ant. Krutiš (č.p. 114) se prokopal při kopání studny do štoly s výdřevou, při níž byla jáma 30 m hluboká, dole zaplavena.

V lesíku Štolny propadla se jedna jáma kolem roku 1860 a nedosáhnuto bidlem dlouhým 12 m dna. (V lesíku na 20 jam, až 3 x 5 m, 5 až 10 m od sebe). V Horách se zmiňuje, že dochází k propadání budov a nálezům "kladívek" (želízek).

Ve Vlastivědě moravské, (okr Třebíč, Dvořák 1913) jsou zmiňovány rýžovnické kopečky, "zbytky to starých rýžoven na potůčku tekoucím od hor ku Zlatomlýnu. V okolí předínského potoku lze sledovati bývalého dávného kutání a dolování. Podivno, že o tom žádných písemných zpráv se nedochovalo. Toliko o zaniklé osadě Štítkách, která ležela směrem k Želetavě dokládají zprávy ze 16. století, že se tam dobývaly železné rudy, že také u Předína skoro výhradně rudy železné se těžily, jest jisto; vyskytují se na povrchu na různých místech. Památky po tom těžířství jsou hornická kladívka, ... a jiné železné předměty nalezené u bývalých štol. Především ale jména tratí: Sejfy, Štulní, Štoky, K horám, Korejtká, Frejštáky apod. V ústním podání se mluví též o těžení zlata a stříbra, které se klade do dob Václava IV.

J. Koutek (1924) kromě historického přehledu podává geomorfologický popis krajiny a geologii ložiska. Také on se zmiňuje o zaniklé šachtě v obci Horách, kde se v roce 1923 propadla část dvora paní Vejslikové, patrně do zaniklé šachtice, z níž - případně z jejích tříd směřovaných přibližně severojižně - byla kromě hlušiny vytěžena rozložená hornina nazeleňalé barvy, prostoupená kyzem. Ta je tvořena celistvou světlou slídou - sericitem a křemenem. Pyrit proniká celou horninu, rozlézáje se do ní od drobných žilek - vyplněných to drobných puklin. Zlaté bývalo vázáno pravděpodobně v těchto kyzových

impregnací na pyrit, v němž bylo mechanicky přimíseno. Také z obvalů, patrně z lesíka Štůlny, při silnici do Předína nebyly získány žádné rudy, pouze hluché biotiticko-silimanitické ruly (podobně jako v Horách).

Rýžoviska Koutek dokládá na potocích Horském, Předínském i na jejich soutoku Brtničce pod rybníkem Vidlákem. Tak byly ještě patrné četné, nepříliš však vysoké rýžovnické haldy nad Předínem na Předínském potoce na lukách zvaných Sejfy. Materiál hald je ostrohranný. Pod Předínem se haldy nevyskytují.

Četné jsou rýžovnické kópečky při Horském potoku pod obvalovými pruhy severozápadně Hor, táhnoucí se až k rybníku Vidláku (materiál jako u rýží předínských). Nejmhutnější rýže byly v bezprostředním okolí Opatova, hlavně mezi hrází rybníka Vidláku a městečkem. Některé dosahovaly výšky až 3 m. Jejich materiál je vodou značně opracován. Ještě pod Opatovem na lukách u cihelny byly ve dvacátých letech sporé zbytky po rýžích, rovněž pod hrází Zlatomlýnského rybníka. (Ten považoval Pošepný za úpravnu). Koutek upozorňuje, že zde šlo o drcení křemene pro bývalou panskou sklárnu, která zanikla a z níž zbyla ve 20. letech brusírna skla. Horská díla byla od lokality přes 6 km vzdálena.

I když modernímu využití revíru nepřikládá Koutek význam, proběhl v nedávné době výzkum ložiska n.p. Geoindustria, při němž došlo k zaměření celé oblasti, zakreslení zachovalých děl a novému zhodnocení významu bývalých zlatých dolů. Důsledkem zvýšené pozornosti je návrh památkové ochrany vybraných lokalit.